

Sergiu NESTOR,

lector superior al Catedrei Științe juridice

a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept, doctorand

Eugen BARGAN,

master în drept

GARANȚIILE PROCESUALE ALE MINORILOR ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL

„Le datorăm copiilor – cei mai vulnerabili dintre cetățeni
ai oricărei societăți – o viață liberă de violență și teamă.”

Nelson Rolihlahla Mandela

Summary

Criminal procedural law can be highlighted procedural safeguards for all participants in criminal proceedings. A special category of trial subjects that require special attention, is the category of minor participants. Whatever procedure you gain status in criminal proceedings they require special treatment because it considers insufficiently developed psychological aspect.

Drepturile și libertățile fundamentale ale omului sînt prerogative conferite de dreptul național și recunoscute de dreptul internațional fiecărui individ, în raporturile sale cu comunitatea și cu statul, ce dau expresie unor valori sociale fundamentale și care au drept scop satisfacerea esențialelor necesități umane și a unor aspirații legitime, în contextul economico-social, politic, cultural și istoric al societății. Protecția drepturilor omului, prin instrumente juridice de transpunere a acestor drepturi în prevederi legale, a devenit un imperativ și pentru Republica Moldova, care după declararea suveranității și independenței a ratificat numeroase documente cu vocație universală în domeniul drepturilor omului, deschizînd calea spre un sistem de protecție internațională a drepturilor omului. Sunt relevante următoarele documente internaționale care consacră drepturile omului: Declarația universală a drepturilor omului, Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, Convenția cu privire la drepturile copilului etc.¹.

¹ „Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2011 – 2014” aprobat prin hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr. 90 din 12 mai 2011.

Pentru desfășurarea procesului penal este deosebit de important ca organele de stat abilitate cu împuterniciri speciale să nu aibă posibilitatea unor abuzuri, iar persoanele participante să-și realizeze drepturile și interesele legitime fără nici o îngrădire². În acest scop, în legislația procesual penală, sînt stabilite un șir de prevederi legale, cunoscute ca garanții procesuale.

Prin garanții procesuale se înțeleg acele instrumente, mijloace și instituții juridice care contribuie la rezolvarea cauzei penale cu respectarea întocmai a dispozițiilor legale³.

În legislația procesual penal pot fi evidențiate garanții procesuale pentru toate categoriile de participanți în procesul penal. Garanțiile fundamentale ale procedurii, cum ar fi prezumția de nevinovăție, dreptul de a fi informat asupra învinuirii, dreptul de a tăcea, dreptul de a fi asistat, dreptul la prezența unui părinte sau tutore, dreptul de a interoga și de a confrunța martorii și dreptul la un grad dublu de jurisdicție sunt asigurate în toate stadiile procedurii. O categorie aparte a subiecților procesului penal, care necesită o atenție sporită, o constituie categoria de participanți minori. Indiferent de statutul procesual pe care îl capătă în cadrul procesului penal aceștia necesită un tratament special, datorită faptului că se consideră insuficient dezvoltate sub aspect psihologic.

Interesul pentru drepturile copilului a apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când a luat naștere prima mișcare preocupată de aspecte referitoare la dezvoltarea copilului, care pleda pentru protecția copilului împotriva neglijării, exploatării și a violenței. În Europa, această perioadă s-a caracterizat prin deschiderea unui număr considerabil de instituții publice de ocrotire, școli și instituții separate pentru copii delincvenți, precum și de tribunale pentru minori. După Primul Război Mondial, ideea drepturilor copilului a captat pentru prima dată atenția lumii. În 1924, Liga Națiunilor a adoptat Declarația de la Geneva. În 1959, Organizația Națiunilor Unite a adoptat Declarația drepturilor copilului. Spre sfârșitul anilor '60, s-a pus accentul pe ideea drepturilor de participare ale copilului. Mai mulți lideri de opinie au susținut că și copiii au competențele necesare pentru a lua decizii în privința problemelor importante din viața lor și că ar trebui lăsați să participe la luarea acestor decizii. Pe 20 noiembrie 1989, s-a adoptat Convenția ONU cu privire la drepturile copilului. Aceasta a intrat în vigoare în septembrie 1991 și a fost ratificată de majoritatea țărilor din lume, cu excepția Statelor Unite ale Americii și a Somaliei⁴.

Asigurarea drepturilor copiilor, mai ales a dreptului la protecție, depinde de o mișcare globală în cadrul căreia fiecare nu numai că înțelege și respectă îndatoririle pe care le are față de minori, ci și acționează în vederea realizării acestora.

Tratamentul special de care trebuie să beneficieze minorii și garanțiile procesuale de care beneficiază aceștia în cadrul procesului penal izvorăsc din prevederile actelor internaționale la care Republica Moldova este parte, printre care menționăm: Convenția ONU privind drepturile copilului din 20.11.1989, Convenția

² I. Dolea, *Op. cit.*, p.40.

³ Nicu Jidovu, *Op. cit.*, p.42

⁴ http://ro.wikipedia.org/wiki/Drepturile_copilului

Europeană privind exercitarea drepturilor copilului din 25.01.1996, Ansamblul de reguli minime ale Națiunilor Unite pentru administrarea justiției pentru minori din 29.11.1985, regulile Națiunilor Unite privind protecția minorilor privați de libertate din 14.12.1990, Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile din 14.12.1998, Recomandarea Comitetului Miniștrilor Consiliului Europei către statele membre privind noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul sistemului de justiție pentru minori din 24.09.2003 etc.

Parlamentul, în general, și deputații, în parte, pot și trebuie să se enumere printre cei mai de văză actori în protecția drepturilor minorilor. Preocuparea deputaților de problema respectării drepturilor minorilor este relevantă prin adoptarea mai multor acte normative naționale care urmăresc scopul enunțat, dar și prin faptul racordării legislației naționale la standardele internaționale ce vizează acest subiect.

Unul din documentele de o importanță majoră care denotă preocuparea parlamentului de acest subiect îl constituie legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 „privind drepturile copilului”. Acest act normativ, alături de Constituția Republicii Moldova, constituie piatra de temelie în cadrul legislației naționale privind garantarea drepturilor minorilor.

Urmând recomandările organismelor internaționale legiuitorul autohton nu a lăsat în umbră implicarea minorilor în procesul penal, incluzând la procedurile speciale o procedură aparte, „Procedura în cauzele privind minorii”, în care este pusă baza garanțiilor procesuale ale minorilor în procesul penal. Prevederile din capitolul respectiv al Codului de procedură penală se aplică nu doar minorilor care au statutul procesual de bănuit, învinuit, inculpat, dar și celorlalți minori implicați în procesul penal, indiferent de calitatea procesuală pe care o posedă. Din prevederile acestui capitol pot fi desprinse un șir de reguli cu caracter derogatoriu constituind în sine garanții procesuale ale minorilor, printre care:

- participarea alături de minor a reprezentantului său legal (art. 480 CPP);
- reținerea minorului, precum și arestarea preventivă a acestuia pot fi aplicate doar în cazuri excepționale când au fost săvârșite infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave (art. 477 CPP);
- dacă, la săvârșirea infracțiunii, împreună cu minorul au participat și adulți, cauza în privința minorului se disjunge pe cât e posibil, formând un dosar separat (art. 476 CPP) etc.

În Codul de procedură penală garanțiile procesuale ale minorilor pot fi evidențiate și în alte capitole. Printre acestea aducem cu titlu de exemplu:

- termenul de reținere a minorului este de 24 ore (art. 166 CPP);
- prelungirea termenului arestului preventiv pentru minori nu poate depăși 4 luni (art. 186 CPP);
- în procesul în care un minor este victimă sau martor, instanța de judecată va asculta declarațiile acestuia într-o ședință închisă (art. 18 CPP);
- unul din criteriile de apreciere a termenului rezonabil este vârsta de până la 18 ani a victimei (art. 20 CPP);
- nici un minor nu poate fi obligat să participe la confruntarea cu persoana învinuită de infracțiuni contra integrității lui fizice și/sau morale (art. 113 CPP)

etc.

Un loc însemnat în șirul garanțiilor procesuale ale minorilor în procesul penal îl ocupă obligativitatea participării reprezentantului legal al minorului la acțiunile de urmărire penală și de cercetare judecătorească cu implicarea minorului.

Reprezentanții sunt persoane împuternicite în cadrul procesului penal să participe la actele procesuale în numele și în interesul unei părți din proces⁵.

În conformitate cu prevederile art.77 Cod de procedură penală, în calitate de reprezentant legal al minorului poate fi invitat unul dintre părinți, înfietori, tutori sau curatori ai acestuia. Astfel legiuitorul stabilește expres cercul de persoane care pot avea calitatea de reprezentant legal al minorului. Cercul persoanelor respective este format din persoanele în îngrijirea cărora se află minorul în cauză. Luând în considerație că rolul cel mai important în viața unui minor îl au părinții e și firesc ca în calitatea de reprezentant legal să fie stabilit unul dintre aceștia, sau persoana care îi înlocuiește, și nicidecum o altă persoană, care nu are vreo legătură cu minorul. Participarea reprezentantului legal al minorului reduce la minim posibilitatea cărorva dintre părți de a încălca drepturile minorului. E cunoscut faptul că cel mai mult pledează asupra respectării drepturilor minorului anume părinții acestuia, din aceste considerente acesta a fost inclus în șirul de persoane care obligatoriu participă la acțiunile procesuale efectuate cu participarea minorului. Pentru reprezentarea legală este specific și faptul că ea se realizează în baza legii, independent de voința persoanei ale cărei interese sunt reprezentate. Reprezentarea intereselor minorului constituie o obligațiune procesual juridică a părinților, înfietorilor etc.⁶.

Un rol foarte important îl constituie și participarea psihologului alături de minorul implicat în procesul penal. Aceasta se datorează nivelului redus de dezvoltare psihologică a minorului, fapt care îl poate împiedica să înțeleagă corect unele evenimente sau să facă declarațiile necesare. Rolul psihologului crește mai ales în procesele penale în care minorul este victima unei infracțiuni săvârșite de persoana care trebuia să-l îngrijească. În acete situații minorul se poate înhîba psihologic și în consecință poate ori face declarații false, ori poate refuza să facă declarații. În aceste situații minorul își pierde încrederea în întreaga societate, motiv din care apare necesitatea restabilirii acestei încrederi, rol pe care îl are anume psihologul. În cazurile enunțate de posibilitatea stabilirii contactului psihologic cu minorul depinde soarta dosarului penal în întregime, dar și mai important soarta minorului respectiv.

Din analiza legislației procesual penale putem observa că o atenție sporită este atrasă la implicarea minorului delicvent în procesul penal, adică în calitate de bănuit învinuit sau inculpat, iar prevederile legale care se referă la respectarea drepturilor minorului victimă sau parte vătămată în procesul penal sînt destul de sărăcicioase, de cele mai dese ori limitându-se cu trimiterea la prevederile legale referitoare la implicare minorului bănuit, învinuit, inculpat. Astfel constatăm că

⁵ V. Rusu, „Specificul reprezentării legale în cauzele penale cu minori”, în *Revista națională de drept*, nr. 11, 2005, p. 30.

⁶ *Ibidem*.

prevederile legale referitoare la implicarea minorului în procesul penal sînt unice atât pentru victimă, parte vătămată cît și pentru bănuțit, învinuit, inculpat.

În contextul celor enunțate mai sus considerăm necesar ca să se atragă o atenție sporită și la participarea victimei și părții vătămate minore în procesul penal prin stabilirea unor garanții specifice acestora. Spre exemplu este lăsată în umbră remedierea traumei psihologice de pe urma infracțiunii. Efectele unei asemenea traume pot fi resimțite peste o perioadă destul de lungă. Restabilirea psihologică a persoanei după o traumă serioasă este practic imposibilă, dar remedierea acestei traume este posibilă.

În contextul celor relatate putem conchide că respectarea drepturilor minorilor în procesul penal este asigurată printr-o varietate de garanții procesuale, fiecare dintre care fiind foarte importante pentru desfășurarea normală a procesului penal. Fără îndoială că dacă legea nu oferă o protecție adecvată a drepturilor unui subiect de drept, atunci este puțin probabil ca aceste drepturi să fie respectate⁷. Fiecare etapă procesuală penală trebuie să se încadreze în limite stricte pentru a evita tergiversarea și pentru a asigura o reacție cît mai rapid posibilă față de infracțiunile comise de minori. Astfel, măsurile menite să grăbească înfăptuirea justiției și să mărească eficiența acesteia trebuie să fie echilibrate cu noțiunea de termen rezonabil al procesului⁸.

Bibliografie

1. Codul de Procedură Penală al R.M. adoptat la 14.03.2003 cu modificări ulterioare.
2. Cod de Procedură Penală al Federației Ruse adoptat la 05.12.2001 cu modificări ulterioare.
3. Мельников Э.Б., Ювенальная юстиция. Проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии, М.: Дело, 2001.
4. Черных Э.А., Психологические основы допроса несовершеннолетних на предварительном следствии, Дисс. канд. юрид. наук. М., 1969.
5. Карнеева Л.М., Ордынский С.С., Розинблит С.Я., Тактика допроса на предварительном следствии, М., 1958.
6. Миньковский Г.М., Особенности расследования и судебного разбирательства дел о несовершеннолетних, М.: Юридическая литература, 1959.
7. В.Г. Дремов, Показания несовершеннолетнего обвиняемого в советском уголовном процессе. Автореф. дисс. канд. юрид. наук. М., 1970.
8. С.В. Матвеев, «УПК РФ об участии законных представителей, близких родственников в расследовании уголовных дел, совершенных несовершеннолетними», în *Журнал российского права*, № 5, 2002.

⁷ I. Dolea, A. Vulpescu, V. Grosu, V. Rotaru, V. Zaharia, *Respectarea drepturilor minorilor în locurile de detenție*, Chișinău 2005, p. 25.

⁸ Dolea, Igor, Victor Zaharia, *Proceduri prietenoase aplicate copiilor aflatii în contact cu poliția: Ghid pentru polițisti*, Inst. de Reforme Penale, Chișinău, Casa Editorială Poligrafică „Bons Offices” SRL, 2011, p. 8